

Milan Jesih

Rodil se je leta 1950 v Ljubljani. Pesniti in objavljati je začel že kot srednješolec. Študiral je primerjalno književnost na Filozofski fakulteti v Ljubljani, nato pa je postal svobodni književnik.

Jesiha lahko označimo kot:

- pesnika
- dramatika
- pisca radijskih iger
- pisca za otroke
- prevajalca
- pisal je besedila popevk, besedila za stripe

Uvrščajo ga med najpomembnejše slovenske literarne ustvarjalce zadnje četrtine 20.stoletja. Za svoja dela je prejel številne nagrade:

1986 – nagrada Prešernovega sklada

1987 – Župančičeva nagrada (nagrada za kulturno ustvarjalnost mesta Ljubljana)

1990 – Jenkova nagrada (za pesniško zbirko)

1991 – Grumova nagrada (za dramo)

1992 – Sovretova nagrada (za prevajalske dosežke)

1996 – nagrada za najboljšo izvirno lutkovno igro

2001: - Veronikina nagrada (za pesniško zbirko)

- Jenkova nagrada (za pesniško zbirko)

2002 – Prešernova nagrada (kot najpomembnejše državno priznanje na kulturnem področju)

Jesih piše poezijo, v kateri se prepletajo jezikovna igra, poudarjena zvočnost, ironija, satira ali parodija in dramska dela. Njegovo pesnjenje sega od modernizma k postmodernizmu.

Njegove najpomembnejše pesniške zbirke so:

- Uran v urinu, gospodar!
- Legende
- Kobalt
- Volfram
- Usta
- Soneti
- Soneti drugi
- Jambi

Jesih je pravtako deloval v gledališki skupini 442. Sodeloval je z Matjažem Kocbekom, Ivom Svetinom, Andrejem Brvarjem in Tomažem Kraljem. Za pesnike te skupine se je uveljavil izraz lingvizem, čeprav je vsak med njimi razvil svojo posebno avtorsko poetiko. Skupne značilnosti lingvizma so zlasti poudarjanje poezije kot povsem estetskega dejanja, posebno pojmovanje jezika, ki ni več razumljen kot snov, temveč kot neizčrpen vir prepletenih in sorodnih pomenov, erotizem, ki se jezikovno izraža z bogato metaforiko, ter nenehno samopreverjanje lirskega subjekta in njegovega odnosa do stvarnosti.

Grenki sadeži pravice so izšli leta 1978 v zbirki Znamenja. Ta komedija je modernistično delo, ki ga uvrščamo v književnost avantgarde. Vsebinsko se v delu izpostavljajo aktualna družbena vprašanja, kot so erotika, nasilje, politika in filozofija, šola in spolnost, kultura in tehnika, poezija in travestija, bogokletnost in svetništvo, smrt in svoboda. Vsebino je avtor podal ob pomoči modernističnega sloga, kajti posamezne teme, vsebine med seboj povezuje presenetljiva in mojstrska igra z jezikom oziroma lingvizmom in tudi s slogom. Jesih uporablja žargonske, narečne in slengovske izraze, politično frazeologijo, kmečko, moderno in poslovno govorico.

Jezikovna igra/ludizem združuje, kar se nam zdi nezdržljivo, poudarja in pogloblja komične, burkaške sestavine, ki ne skrivajo satire na družbene razmere, v katerih je drama nastala; nekatere med njimi so aktualne še danes. Groteskno učinkujejo dramske osebe skozi 58 prizorov (35 prizorišč), ki so postavljeni drug ob drugemu po logiki medsebojnega izključevanja.

DOGAJALNA ZGRADBA

Prva uprizoritev drame Grenki sadeži pravice je bila leta 1974 v Eksperimentalnem gledališču Glej. Za njo je značilno da nima didaskalij.

Pri analiziranju igre odpovedo vsi klasični dramaturški pojmi, kot so dogajanje, prizori, dejanja, dramski konflikti ipd. Že sam podnaslov *Interpelacija v enem nonšalantnem zamahu* je nenavaden. *Interpelacija* je pojem iz političnega življenja in pomeni javno vprašanje, ki ga zastavi poslanec ministru ali celotni vladi, navadno pa je povezano tudi z glasovanjem o zaupnici temu ministru oz. vladi.

Jesihova igra je sestavljena iz 58 prizorov, ti prizori pa so med seboj nepovezani, saj popolnoma nepredvidljivo prehajajo drug v drugega. Včasih so ti prehodi popolnoma odsekani, včasih pa se prelivajo popolnoma postopoma. Prizorov ne povezuje nobena skupna tema, gre zgolj za nizanje situacij, ki segajo od najbolj banalnih vsakdanjih pogovorov do privzdignjenih filozofskih diskurzov, odzivov na aktualne politične dogodke in parodiranja likov in prizorov iz zakladnice slovenske in svetovne književnosti brez vsake logike. Bolj kot sta si zaporedna prizora v nasprotju, večja je gledališka učinkovitost in komičnost. Tako ta paradoksnost postane glavni urejevalni princip dramskega besedila. S tem se Jesihova igra postavlja v območje dramatike absurda.

Vendar pa se Grenki sadeži pravice v nečem pomembno razlikujejo od prave absurdne drame, za katero so sicer značilni nesmiselno zaporedje dogodkov, vrtenje v krogu, pasivni in depersonalizirani dramski liki, govoričenje namesto smiselnega dialoga ter prepletanje modernističnih in eksistencialističnih prvin: slednje Jesih ukine in jih nadomesti z neobvezno igrivostjo-nonšalanco.

Ker torej posamezni prizori med seboj niso povezani in se ne družijo v nikakršen sistem zgodbe, jih moramo brati kot celoto. Na to nas navaja tudi avtor z drugim delom podnaslova: *v enem nonšalantnem zamahu*. Hkrati pa je vendar tudi vsak posamezni prizor avtonomen (celota zase), kar prav tako deluje komično, zlasti ker mu sledi ravno tako avtonomen prizor. Ker se to neprestano ponavlja skozi vseh 58 prizorov in stopnjuje, komičnost počasi prerašča v grotesko. Ta pa je osnovni model ludistične komedije in komike.

DOGAJALNI PROSTOR IN ČAS

V klasični dramatiki, pa tudi v mnogih modernih dramah, v uvodnih didaskalijah ponavadi izvemo, kje in kdaj bo potekalo dramsko dogajanje. Jesihovi Grenki sadeži pravice pa v svoji edini didaskaliji dramskega prostora in časa sploh ne omenjajo. Vsak prizor se dogaja drugje,

včasih lahko iz situacije ali pogovora zaslutimo, kje določen prizor poteka, večinoma pa je prostor nedefiniran in se spreminja v skladu z nizanjem prizorov.

Enako nedoločen kot prostor je tudi dramski čas. Modernistična dramatika je pogosto zavrгла pravilo o enotnosti časa in ga nadomestila s t.i. fragmentarnim časom: prikazovanjem daljših časovnih obdobj s posameznimi izseki. V Grenkih sadežih pravice pa čas niti fragmentaren ni več, temveč lahko govorimo celo o razkroju časa. Razkrojeni čas tako ni več pomemben element dramskega dela in ga morajo nadomestiti druge prvine: pri Jesihu atmosfero ustvarja groteskni ludizem.

DRAMSKE OSEBE

Na začetku drame je opomba avtorja:

“Spol in sklon igralcev nista določena, želeti pa je, da so njihove duše široka in svetla pobočja, saj je sonce pokrovitelj življenja in budni pastir.”

V Grenkih sadežih pravice nastopajo štirje dramski liki, poimenovani kot Dajavec, Jemavec, Grbavec in Gobavec. Na prvi pogled se zdi, da gre za dva para, združena na pomenski ravni. Dajavec in Jemavec sta protipomenki na funkcionalni ravni, Grbavec in Gobavec pa sta dva s telesno hibo oz. hudo boleznijo fizično zaznamovana človeka. Ob tem ju družijo še to, da sta obe besedi blizuglasnici, saj se razlikujeta samo po eni črki.

Vendar pa se takoj pokaže, da imena teh likov nimajo nobene zveze z dramskim dogajanjem in v ničemer ne določajo svojih nosilcev, saj v vsakem prizoru prevzemajo novo identiteto, ki ji dramatik pogosto nadane tudi posebno ime ali vzdevek: Pal Tičo, Žaba, Kišta, Ščuka, Angela, Veronika Zajec, sestra, doktor, Maks Vezočnik, Milan Vezočnik, Franica ...

Še več, izhodiščna imena likov se v glavnem tekstu drame ne pojavijo niti enkrat. Vsi liki preigravo v celotnem besedilo prek 140 vlog, vsak torej povprečno okrog 35.

Jesih je te transformacije izvedel zelo radikalno, saj pri prehajanju iz vloge v vlogo ni več nobenih omejitev. Vsaka oseba se lahko spremeni že v naslednjem prizoru v kogar koli ali v kar koli, in to po načelu slučajnosti. Dajavec se že na prvi strani brez napovedi ali priprave spremeni v Pal Tiča, le malo kasneje v fanta z imenom ali vzdevkom Kišta, na naslednji strani pa že v nekoga, ki razpravlja o ohranjenih pragozdovih v Sloveniji.

Konec je seveda logičen: smrt vseh štirih. Dramo zaključijo misel Grbavca: “Torej Pohorje express. Lahko bi skočil podenj. Da. Tako naj bo. Zdaj, sladka smrt, trdno me objemi, zdaj me pod krila svoja topla vzemi.”

Pretvorbe niso ne psihološko ne sociološko motivirane, zato tudi liki ne poznajo osebnostnega razvoja, saj sploh niso enovite osebnosti, ki bi se razvijale kot v klasičnih dramskih besedilih.

Na Jesihove osebe tako lahko gledamo na dva načina: po prvem lahko sprejmemo vsako vlogo v posameznem prizoru kot zaključeno in nam tako štirje igralci predstavljajo množico najrazličnejših ljudi, lahko pa nam ta absolutna spremenljivost likov govori o nestabilnosti, zamenljivosti likov, ki so brez prave identitete, in s tem priča o razpadanju osebe v moderni dramatiki, kakršno je poznala predvsem absurdna drama.

JEZIK KOT POGLAVITNO DRAMSKO SREDSTVO

V Grenkih sadežih pravice torej nimamo nobenega klasičnega dramaturškega pojava: namesto fabule je zgolj nizanje prizorov, katerih vrstni red bi bil lahko tudi zamenjan, ni konflikta ki bi ustvarjal dramatičnost. Za to dramo je značilno, da je jezik tisti, ki ustvarja dogajanje in liki prevzemajo svojo identiteto glede na jezikovno situacijo, v kateri se znajdejo.

V tej Jesihovi igri lahko opazujemo jezik v vsej zvrstnosti: jezik tradicionalne slovenske književnosti, gostilniški in poulični jezik s pogostimi slengovskimi besedami, privzdignjen

biblijski slog, politični aktivistični jezik, jezik reklam in časopisnih nasvetov, poklicne žargone, vložke v tujih jezikih(nemščini, francoščini, srbohrvaščini), celo lajanje je vmes. Jesih obvlada vse nivoje jezika in se z njim tudi poigrava, s tem pa dosega komične učinke. S tem ko se norčuje iz vsebine jezika in se osredotoča prevsem na formo, kaže na izpraznjenost družbenih obrazcev jezikovnega komuniciranja, ki se jih največkrat niti ne zavedamo, kadar sami sodelujemo v njih.

DANDANES

Lahko jo dojemamo kot svojevrsten dokument takratnega časa, lahko jo literarnozgodovinsko uvrstimo med primerke eksperimentalne dramatike absurdnega ali ludističnega tipa. Lahko pa se tudi zabavamo in se čudimo jezikovni bravuroznosti njenega avtorja, tako kot se lahko, bombardirani od medijske podobe sveta in ujeti v brezglavi, nenehno naraščajoči tempo našega življenja, samo še čudimo vsem raznoterim pojavom v našem svetu, ne da bi jih mogli obvladovati ali jih osmisliti. Morda se s tem približamo avtorjevi opredelitvi sporočila njegovih dram: "Če v igrah ponujam kakšno sporočilo, potem je to vzhičenost, navdušenje, pa tudi osuplost nad mnogoterostjo resničnosti."